

Матриці печаток парафіяльних церков Перемишльської греко-католицької єпархії у сфрагістичній колекції Національного музею у Львові ім. Андрея Шептицького

Тетяна Денисова (Львів)

Метою данної публікації є введення в науковий обіг частини пам'яток фондової збірки сфрагістики Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького (далі — НМЛ), над створенням каталогу якої працює автор статті й хранитель збірки. Тема публікації — матриці печаток церков Перемишльської греко-католицької єпархії, які зібрав під час експедиції у 1932 р. працівник музею Микола Гнатишак¹, поповнивши музейну колекцію на вісім пам'яток. Ці предмети надійшли з одного регіону, в основному представляють сфрагістику Бірчанського деканату (церковної адміністративної одиниці, яка об'єднує кілька парафій). Під час праці над матрицями, зібраними М. Гнатишаком, для проведення порівняння іконографічного сюжету Воздвиження Чесного Хреста, залучено печатку з аналогічним зображенням, подаровану Національному музею у Львові також у 1932 р. Михайлом Драганом.² Окрім того, під час опрацювання пам'яток фонду «Сфрагістика»

НМЛ, нами звернено увагу на те, що низка сигілулів виготовлена одним майстром. Тому розглядаються ще три матриці печаток парафіяльних церков з інших деканатів Перемишльської греко-католицької єпархії, що надійшли до музею в різний час. Таким чином публікується вперше 12 пам'яток і зроблених із них відтисків (автор фотографій — Т. Денисова). Предмети попередньо датуються ХІХ ст. (точніше датування нами буде проведено після додаткових пошуків відбитків цих матриць на архівних документах).

Для вивчення церковної сфрагістики значимими є ті колекції, які зберігають оригінали матриць. На жаль, з різних причин до нашого часу їх дійшло небагато. Тому збережені пам'ятки є надзвичайно важливим джерелознавчим матеріалом.

Проведене вперше наукове дослідження 12 матриць печаток парафіяльних церков із сфрагістичної колекції НМЛ дало можливість нам встановити, що всі вони належать до Перемишльської греко-католицької єпархії, представити їх зовнішній вигляд, виокремити низку печаток за одним місцем виготовлення, уточнити їх розміри, легенди (написи), з'ясувати назви населених пунктів тощо. Завдяки проведеній нами науковій атрибуції більшості пам'яток вдалося ідентифікувати постаті святих, іконографію сюжетів, зображених на матрицях.

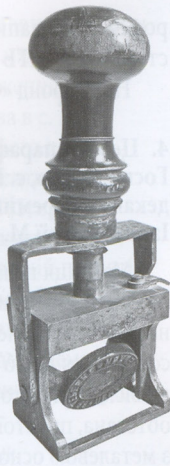
¹ Гнатишак Микола (1903–1973) — народився недалеко від м. Ярослав над Сяном у с. Повкинї (тепер — Польща). Його батько о. Орест на той час був парохом місцевої церкви Св. Миколая Чудотворця. У 1920-х роках М. Гнатишак вивчав історичні науки в Українському таємному університеті у Львові. Одним із його викладачів був відомий вчений, професор Іларіон Свенціцький — директор Національного музею у Львові.

Згодом М. Гнатишак стає працівником цього музею, співпрацює також з музеєм «Стривігор» у Перемишлі (1932 р.). По закінченні Другої світової війни опиняється за межами України. Автор монографії «Державні гроші України 1917–1920 років» (1973).

² Драган Михайло (1899–1952) — мистецтвознавець, музеолог. Автор монографій «Українські дерев'яні церкви: генеза і розвій форм», ТТ. 1,2. (1937); «Українська декоративна різьба ХVІ — ХVІІІ ст.» (1970).

1

вбудована в спеціальний штемпельний апарат із фігурною дерев'яною ручкою. Висота пристрою у найвищому положенні — 164 мм.

Оригінальна конструкція апарату для виготовлення відбитку на документі дуже подібна до сучасних штемпельних засобів. Таку модель, яка застосовувалася у парафіяльній церкві Перемишльської єпархії, можна вважати прототипом механічних штемпель, які мають сьогодні широке застосування.

Штемпельний апарат має три положення матриці печатки. Про це свідчить також штамповане число «3», яке знаходиться внизу, на основі пристрою. Перше — нейтральне, коли матриця знаходиться посередині апарату у вертикальному положенні і не використовується. Таке положення фіксується спеціальним важелем. Друге — ручкою матриця піднімається вгору, при цьому перевертаючись навколо своєї осі. В цій верхній частині апарату знаходився той матеріал, з допомогою якого виготовляли відбитки — фарба, чорнило. Збоку на апараті відкривалася спеціальна вузька пластина, за допомогою якої змінювали або знову просочували штемпельну подушку. На жаль, ця вкладна частина не збереглася. Третє положення штемпеля — ручкою матриця опускається вниз, під час руху вона ще раз перевертається довкола осі і притискається до паперу. Унікальності штемпелю надає й той факт, що його використовували у сільській церкві.

Центральне зображення матриці: іконографічний сюжет Богородиця з Дітями. Представлена нижчепоясна постать Богородиці з Дітями на лівій руці. Німби Богородиці та Ісуса Христа окреслені тонкою лінією.

Між зовнішнім і внутрішнім обводами у вигляді тонких ліній розміщений напис. Легенда: + ПЕЧАТЬ ЦЕРКВИ + ВЪ ДЕРЕВНЬ.

НМЛ, фонд «Сфрагістика», Сф — 106.

2. Церква парафіяльна Різдва Пресвятої Богородиці, с. Бахур. (Бірчанський деканат Перемишльської єпархії. Із експедиції М. Гнатишака, 1932 р.)

Матриця печатки овальна, 41 × 27 мм (рис. 2). Відтиски нею могли робитися фарбою, сажею, чорнилом. Висота від основи разом з ручкою — 77 мм. Для визначення правильного положення матриці при її прикладанні до документа, на ручці зроблений надріз із відповідного боку.

Оригінальна сфрагістична пам'ятка виконана повністю із дерев'яних деталей, вирізьблене також й зображення на матриці. Унікальності печатці надає проставлена дата — 1898, що є доволі рідкісним явищем. Мурована греко-католицька церква постає у Бахурі 1846 р., відновлюють її у 1883 р. [2]. Яка подія відбувається через 15 років і чим була викликана необхідність увічнити на печатці рік 1898, припустити важко, адже в «Шематизмі» за 1936 р. така дата відсутня.

Особливості пам'ятки привернули нашу увагу до поселення, письмові згадки про яке походять з XIV ст. Проте досі точно не відомо, коли саме в с. Бахур споруджено церкву і засновано парафію. Одна з трагічних сторінок історії села та церкви пов'язана із подільською каштелянкою Катериною Ваповською, тогочасною власницею місцевих земель. За її грамотою від 23 січня 1593 р. існуючі руські (тобто українські) церкви східної візантійської традиції в Бахурі, Издебках, Глудно, Варі насильно закрили й переобладнали на латинські костели, при цьому перетягуючи багатьох українців на римокатолицький обряд [3]. Це якраз ті села, де 1932 р. перебував з експедицією М. Гнатишак і звітти привіз експонати до музею.

За музейними документами, на матриці зображено сцену народження Христа [4]. Нами з'ясовано, що церква в с. Бахур, як подає «Схиматизмъ» всего клира каооліковъ

подаємо основні дані для кожної пам'ятки сфрагістики: посвята церкви, назва села, назва деканату, походження матриці, матеріал, форма, розмір, до якого матеріалу прикладалася, зображення, легенда (напис), місце зберігання та номер. При потребі, для кожного предмета уточнюється чи спростовується попередня інформація та проводиться нова атрибуція.

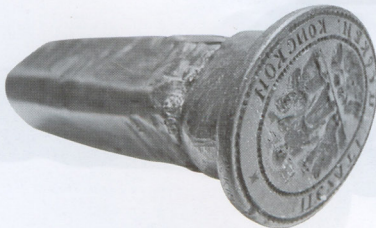
Матриці печаток розподілені по деканатах, окрім того, в найбільшому за кількістю предметів — Бірчанському деканаті — за посвятами церков. Здійснюючи дослідження, ми зверталися до джерел — «Шематизмів» Перемишльської греко-католицької єпархії. За назвами храмів видно, що найбільше з них присвячено Пречистій Діви Марії, в їх числі й ті, матриці печаток яких розглядаємо. Зазначимо, що така ситуація характерна і для римокатолицьких костелів [1].

1. Церква парафіяльна Різдва Пресвятої Богородиці, с. Деревня. (Жовківський деканат Перемишльської єпархії. Із експедиції М. Гнатишака, 1932 р.)

Матриця печатки виконана з латуні, овальна, 34 × 27 мм (рис. 1). Матеріалом для неї слугувала фарба або чорнило. Матриця

2

3

обряду грецько-руського єпархії Перемишльської на годъ отъ рожд. Хр. 1868», носить ім'я Різдва Пресвятої Богородиці [5].

Найпоширенішим іконографічним джерелом для зображень на матрицях печаток слугують пам'ятки іконопису. Ікона «Різдво Пресвятої Богородиці» Бахурської церкви мала б бути великою за розмірами, із розширеною композицією, адже знаходилася не у празничному ряді іконостасу, а займала місце храмової у намісному [6]. На печатці відтворено сцену купелі новонародженої Марії, яка здебільшого на подібних іконах розміщується внизу ліворуч. Згідно з проведеною нами новою атрибуцією печатки, подаємо її відповідний опис.

Центральне зображення на матриці трактовано узагальнено. Обабіч купелі з маленькою Марією постаті двох жінок. Одна з них (праворуч) тримає дитину, у другій (ліворуч) в руках дзбанок. Під образом вказана дата — 1898.

Між зовнішнім та внутрішнім обводами у вигляді тонких ліній розміщений напис. Легенда: + > ПЕЧАТЬ ЦЕРКВИ БАХУРСКОЙ <.

НМЛ, фонд «Сфрагістика», Сф — 104.

3. Церква парафіяльна Покладення Чесної Ризи Пресвятої Богородиці, с. Іздебкі. (Бірчанський деканат Перемишльської єпархії. Із експедиції М. Гнатишака, 1932 р.)

Матриця печатки виконана із латуні, кругла, діаметр 37 мм (рис. 3). Зображення на ній заглиблене, тобто вона могла застосовуватися до об'ємних матеріалів, таких

як віск, сургуч тощо. Велика дерев'яна ручка фігурної форми, заввишки разом з металевою основою — 142 мм.

Згідно з музейною документацією, легенда була записана як «печатка церкви Острожської», а зображення на ній визначено як сцену обрізання Господнього [4, с. 24]. При візуальному обстеженні матриці помічаємо багато неспівпадінь із попередніми записами. Навіть проста перевірка показує, що кількість вигравіюваних літер назви населеного пункту є меншою, ніж у слові «Острожської». Легенда виписана заголовними прописними літерами з нахилом, що дещо утруднює її прочитання. Принагідно відмітимо фаховість майстра-різьбяра, що виконав даний напис. Церква нами відчитана як «Іздебська». Вона відноситься до Бірчанського деканату (Decanatus Bircensis) Перемишльської греко-католицької єпархії і носить ім'я Покладення Чесної Ризи Пресвятої Богородиці [5, с. 30]. Згідно з проведеною нами новою атрибуцією, подаємо відповідний опис печатки.

Центральне зображення матриці: іконографічний сюжет Покладення Чесної Ризи Пресвятої Богородиці. Представлена група людей на чолі із архиєреєм. На передньому плані — престіл, на який архиєпископ покладає святу Ризу Пресвятої Діви. Над престолом — ікона Богородиці з Дитям, яка частіше зустрічається у даній іконографії.

Між обводами у вигляді тонкої (зовнішній) та ширшої (внутрішній) лінії

розміщений напис. Легенда розділена хрестом: † ПЕЧАТЬ ЦЕРКВИ ИЗДЕБСКОЙ.

НМЛ, фонд «Сфрагістика», Сф — 99.

4. Церква парафіяльна Преображення Господнього, с. Конське. (Бірчанський деканат Перемишльської єпархії. Із експедиції М. Гнатишака, 1932 р.)

Матриця печатки виконана із латуні, овальна, 45 × 36 мм (рис. 4). Зображення на ній заглиблене, тобто вона могла застосовуватися до об'ємних матеріалів, таких як віск, сургуч тощо. Дерев'яна ручка грубо обтесана, простої форми, заввишки разом з металевою основою — 110 мм.

Центральне зображення: іконографічний сюжет Преображення Господнього. Обабіч Ісуса Христа — пророки Ілля (ліворуч) та Мойсей із таблицями Закону в руках (праворуч). В нижній частині композиції зображені три постаті напівлежачих апостолів. Чітко видно фігури тільки двох із них, третій — на тлі гори.

Напис розміщено між зовнішнім і внутрішнім обводами у вигляді крапок. Легенда: * ПЕЧАТЬ ЦЕРКВИ : КОНСКОЙ.

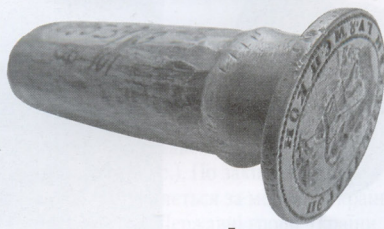
НМЛ, фонд «Сфрагістика», Сф — 103.

5. Церква Богоявлення Господнього, с. Глумча. (Бірчанський деканат Перемишльської єпархії. Із експедиції М. Гнатишака, 1932 р.)

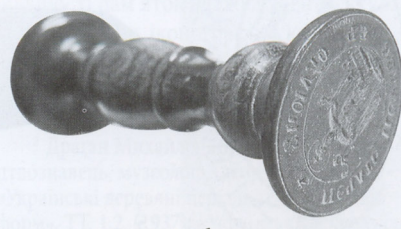
Матриця печатки виконана із латуні, овальна, 44 × 35 мм (рис. 5). Зображення на ній заглиблене, тобто вона могла застосовуватися до об'ємних матеріалів, таких як віск, сургуч тощо. Дерев'яна ручка грубо

4

5

6

обтесана, простої форми, заввишки разом з металевою основою — 86 мм.

Проведене нами дослідження показало, що парафіяльна церква в с. Глумча відноситься до Бірчанського деканату (Decanatus Bircensis) і носить ім'я Собору Пречистої Богородиці [5, с. 31]. Натомість на матриці зображено зовсім іншу сцену, яка не відповідає цій посвяті. Припускаємо, що в Глумчі міг бути присілок із церквою Богоявлення Господнього, яка могла не увійти до «Шематизму». Дослідження цієї матриці буде продовжено.

Центральне зображення: іконографічний сюжет Богоявлення (Хрещення) Господнього. Ісус Христос із складеними на грудях руками, у набедреній пов'язці стоїть по коліна у воді. Праворуч від постаті Христа, на березі ріки — святий Іван Предтеча, який лівою рукою поливає водою з посудини голову Ісуса, правою притримує великий хрест зі стрічкою. Вгорі над Христом в сяйві променів зображений голуб (Святий Дух).

Напис розміщений між зовнішнім та внутрішнім обводами у вигляді крапок. Легенда: **ПЕЧАТЬ : ЦЕРКВИ ГЛУМЦЬКОИ.**

Певні деталі, представлені у сюжеті на матриці церкви із с. Глумча, є запозиченнями із західних іконографічних джерел, які з'являються в українському мистецтві з XVII ст. Зокрема, східнохристиянська традиція XV–XVI ст. представляє Ісуса, який благословляє Предтечу, в свою чергу, святого Івана Хрестителя зображали із сувоєм у руці [7].

НМЛ, фонд «Сфрагістика», Сф — 101.

6. Церква парафіяльна Святого Отця Миколая Чудотворця, с. Улюч. (Бірчанський деканат Перемишльської єпархії. Із експедиції М. Гнатишака, 1932 р.)

Матриця печатки виконана із латуні, овальна, 31 × 27 мм (рис. 6). Зображення

на сіглумі заглиблене, тобто печатка була пристосована до об'ємних матеріалів, таких як віск, сургуч тощо. Точена дерев'яна ручка вишуканої фігурної форми свідчить про високу майстерність виконавця. Ручка разом з металевою основою заввишки — 110 мм.

По центру матриці зображений на повен зріст святий Миколай Чудотворець. Лівою рукою він тримає єпископський жезл, правицею благословляє. Одягнений у архиєрейські ризи, на голові висока митра, увінчана хрестом. Німб святого окреслений тонкою лінією. На передньому плані — три постаті у човні.

Між зовнішнім та внутрішнім обводами у вигляді тонких ліній розміщений напис. Легенда: *** ПЕЧАТЬ ЦЕРКВИ ВЪ ОУЛЮЧЪ.**

НМЛ, фонд «Сфрагістика», Сф — 105.

Цікавою є історія цього поселення, яке бере свій початок з давньоруських княжих часів, тим паче, що у НМЛ зберігається ще одна пам'ятка, пов'язана з ним. У 1868 р. в с. Улюч окрім матірної церкви, посвяченої св. Миколаю, знаходилась також дочірня, Вознесенська. У двох греко-католицьких храмах налічувалося 1246 вірних [5, с. 33]. Дочірня церква вела свою давню історію з 1510 р. Вона була дерев'яна, збудована на 300-метровій горі й належала у ті часи до монастиря Чину Василія Великого, що знаходився в Улючі. Як монастир, так і церква були посвячені Вознесенію Господньому [2, с. 55]. У фонді іконопису НМЛ зберігається рідкісна пам'ятка 1683 р. — епітафіяна хоругва ігумена Улюцького монастиря Іоїла Маньовського, подарована музею О. Соптиневичем з Улюча 1913 р. [8]. Авторство надтрунної хоругви ієромонаха приписують Стефану Дзенгаловичу із Судової Вишні [9]. Через сто років, 1783 р., за наказом австрійського цісаря Йосипа II, було ліквідовано низку василіанських монастирів, а майно передано місцевим парафіям [10]. Така доля спіткала й мо-

настир в Улючі, монахи якого перейшли до Добромиля.

Парафіяльна церква святого отця Миколая Чудотворця з Улюча належить до Бірчанського деканату (Decanatus Bircensis) Перемишльської греко-католицької єпархії. Нами проведено порівняння матриць печаток церков у Глудно, Варі, Кінську та Улючі, всі вони відносяться до цього ж деканату. Пам'ятка з Улюча виділяється серед них фаховістю виконання майстром-гравером. Принагідно згадаємо наведений вище факт, що відомий маляр С. Дзенгалович був запрошений до Улюча писати ікони для монастирського іконостасу, епітафіяна хоругва ієромонаха теж його роботи. Тому можемо говорити про те, що матрицю печатки для парафіяльної церкви святого отця Миколая Чудотворця могли зробити на замовлення в іншому місці, ніж інші, попередньо згадані предмети. Зважаючи на високу якість та майстерність виконання, її скоріш за все зробили у спеціалізованій майстерні.

7. Церква парафіяльна Преподобної Параскеви, с. Глудно. (Бірчанський деканат Перемишльської єпархії. Із експедиції М. Гнатишака, 1932 р.)

Матриця печатки виконана із латуні, овальна, 44 × 35 мм (рис. 7). Зображення заглиблене, тобто вона могла застосовуватися до об'ємних матеріалів, таких як віск, сургуч тощо. Дерев'яна ручка грубо обтесана, простої форми, заввишки разом з металевою основою — 99 мм.

Згідно з музейною документацією, на печатці зображена постать святого [4, с. 24]. Проте його ім'я конкретно не вказано й таким чином святого не ідентифіковано. Проведене нами дослідження показало, що церква в с. Глудно відноситься до Бірчанського деканату та носить ім'я Преподобної Параскеви. Назва церкви підтверджується пізнішими джерелами XX ст., коли відбуваються зміни у церковно-адміністративному

7

8

поділі. 10 лютого 1934 р. Апостольським Престолом відділяються 9 деканатів від Перемишльської єпархії та створюється окрема Апостольська Адміністрація Лемківщини [11]. Так, «Шематизм греко-католицького духовенства Апостольської адміністрації Лемковщини 1936 р.» подає також інформацію про церкву, посвячену Преподобній Матері Параскеві в с. Глудно [2, с. 47]. Тобто нами встановлено, що на пам'ятці представлений не святий, а Преподобна Параскева.

По центру матриці парафіяльної печатки на повний зріст зображена Преподобна Параскева з однорамним хрестом у відведеній правій руці. Лівою рукою перед грудьми тримає сувій. Одягнена у довгу одягу. Нимб у вигляді численних променів, що виходять з-за її голови. Вона стоїть на поземі, обабіч — високі рослини та квіти.

Напис розміщений між зовнішнім та внутрішнім обводами у вигляді крапок. Легенда: **★ : ПЕЧАТЬ: ЦЕРКВИ: ГАУДНАНСКОЙ.**

НМЛ, фонд «Сфрагістика», Сф —100.

8. Церква Воздвиження Чесного Хреста, с. Вара. (Бірчанський деканат Перемишльської єпархії. Із експедиції М. Гнатишака, 1932 р.)

Матриця виконана із латуні, овальна, 44 × 35 мм (рис. 8). Зображення заглиблене, тобто вона могла застосовуватися до об'ємних матеріалів, таких як віск, сургуч тощо.

Дерев'яна ручка грубо обтесана, простої форми, вгорі обрізана, заввишки разом з металевою основою — 64 мм.

Згідно з музейною документацією, пам'ятку записано як печатку «церкви Барської» [4, с. 25]. При обстеженні матриці виявлено хибність такого прочитання. Тому наявний предмет ідентифікуємо як печатку церкви с. Вара Бірчанського деканату (Decanatus Bircensis) Перемишльської єпархії. Нами з'ясовано, що у цьому селі раніше була самостійна парафія, яку в 1795 р. приєднали як дочірню до с. Глудно [5, с. 31].

Центральне зображення: іконографічний сюжет Воздвиження Чесного Хреста. Священик підносить святий хрест над своєю головою. Ієрей облачений у фелон, епитрахиль. Він стоїть на поземі, обабіч — високі рослини. Матриця виконана настільки майстерно, що попри її використання, збереглися дрібні риси обличчя священика.

Напис розміщений між зовнішнім та внутрішнім обводами у вигляді крапок. Легенда: **★ ПЕЧАТЬ: ЦЕРКВИ: ВАРСКОЙ.**

НМЛ, фонд «Сфрагістика», Сф —102.

Збережені у збірці сфрагістики НМЛ матриці дають можливість порівняти їх між собою та виявити використання майстрами однакових композиційних прийомів для розкриття певної теми. До дослідження нами залучено ще один предмет, з аналогічно трактованим іконографічним сюжетом Воздвиження

Чесного Хреста, як на пам'ятці з с. Вара (Бірчанський деканат Перемишльської єпархії. Із експедиції М. Гнатишака, 1932 р.). Із цієї, розглянутою нами вище печаткою, порівнюємо матрицю печатки церкви, яка відноситься до Комарнянського деканату (Decanatus Komarnensis) Перемишльської греко-католицької єпархії. Вона була передана у дар Національному музею у Львові того ж таки 1932 р. Михайлом Драганом, тодішнім працівником установи [4, с. 26].

9. Церква парафіяльна Воздвиження Чесного Хреста, с. Воцанці. (Комарнянський деканат Перемишльської єпархії. Подарована Михайлом Драганом 1932 р.)

Матриця виконана із латуні, овальна, 43 × 36 мм (рис. 9). (Звернемо увагу на дуже схожі розміри з розглянутою печаткою із с. Вара). Судячи по невисокому циліндру, куди вставлялася ручка, вона також мала дерев'яну ручку простої форми (нині відсутня). Висота металевої основи — 22 мм. Зображення заглиблене, тобто печатка застосовувалася до об'ємних матеріалів, таких як віск, сургуч тощо. За композиційною побудовою вона також подібна до матриці із церкви с. Вара, яку розглянуто вище. Єдина відмінність у тому, що напис на печатці із Воцанців виконаний латиною.

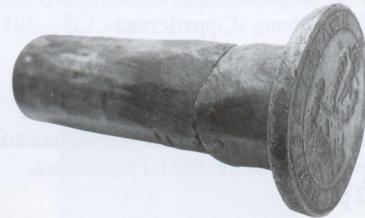
Центральне зображення: іконографічний сюжет Воздвиження Чесного Хреста, як на пам'ятці з с. Вара (Бірчанський деканат Перемишльської єпархії. Із експедиції М. Гнатишака, 1932 р.). Із цієї, розглянутою нами вище печаткою, порівнюємо матрицю печатки церкви, яка відноситься до Комарнянського деканату (Decanatus Komarnensis) Перемишльської греко-католицької єпархії. Вона була передана у дар Національному музею у Львові того ж таки 1932 р. Михайлом Драганом, тодішнім працівником установи [4, с. 26].

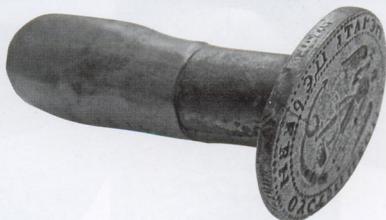
9

10

11

12

ного Хреста. Священик підносить святий хрест над своєю головою. Його облачення потрактоване узагальнено. Він стоїть на поземі, обабіч — високі рослини.

Напис розміщений між зовнішнім (ширшим) та внутрішнім (вужчим) обводами у вигляді крапок. Легенда:

* SIGI: ECCLESI: PAROCHIALIS: R: G: OCSZANICENSIS.

НМЛ, фонд «Сфрагістика», Сф — 107.

10. Церква парафіяльна Вознесіння Господнього, с. Явора. (Старосамбірський деканат Перемишльської єпархії. Джерело надходження невідоме)

Матриця печатки виконана із латуні, овальна, 42 × 34 мм (рис. 10). Зображення на ній заглиблене та дещо стерте (вона могла застосовуватися до об'ємних матеріалів, таких як віск, сургуч тощо). Дерев'яна ручка грубо обтесана, простої форми, заввишки разом з металевою основою — 92 мм.

Згідно з музейною документацією, на пам'ятці зображена «сцена Воскресіння» [4, с. 33]. Під час дослідження нами встановлено, що парафіяльна церква в с. Явора носить ім'я Вознесіння Господнього [5, с. 120]. Відповідно до проведеної нової атрибуції, подаємо відповідний опис печатки.

Центральне зображення матриці: іконографічний сюжет Вознесіння Господнього. На пагорбі — кілька постатей, над ними, в оточенні хмари, возноситься Ісус Христос із піднятими для благословення руками.

Напис розміщений між зовнішнім та внутрішнім обводами у вигляді крапок. Легенда: * ПЕЧАТЬ: ЦЕРКВИ: ЯВОРСКОЙ.

НМЛ, фонд «Сфрагістика», Сф — 144.

11. Церква парафіяльна Святого Архангела Михайла, с. Устрики Верхні. (Затварницький деканат Перемишльської єпархії. Закуплено у І. Кишакевича 1913 р.)

Матриця печатки виконана з латуні, овальна, 45 × 34 мм (рис. 11). Зображення на ній заглиблене та дещо стерте (вона могла застосовуватися до об'ємних матеріалів, таких як віск, сургуч тощо). Дерев'яна ручка простої форми, заввишки разом з металевою основою — 91 мм. Верхня оригінальна частина металевої матриці у вигляді невисокого циліндру, куди вставлялася ручка, зрізана, і на її місці прилютована нова деталь, із ручкою меншого об'єму, ніж первісна.

Центральне зображення: цілофігурне зображення архистратига Михайла у воїнських обладунках, який побороє сатану. Крила архангела, із переданою фактурою пір'я, розкриті за плечима. У правій руці тримає двораменний хрест, у лівій — терези.

Напис розміщений між зовнішнім і внутрішнім обводами у вигляді крапок. Легенда: * ПЕЧАТЬ ЦЕРКВИ: ОУСТРЫЦКОЙ.

НМЛ, фонд «Сфрагістика», Сф — 67.

12. Церква Святого Євстахія, с. Стрілки. (Старосамбірський деканат Перемишльської єпархії. Придбано 1926 р.)

Згідно з музейною документацією, на пам'ятці зображений св. Євстахій [4, с. 22].

Матриця печатки виконана з латуні, овальна, 42 × 34 мм (рис. 12). Зображення на ній заглиблене та дещо стерте (вона могла застосовуватися до об'ємних матеріалів, таких як віск, сургуч тощо). Дерев'яна ручка простої форми, заввишки разом з металевою основою — 91 мм.

Центральне зображення: на поземі цілофігурне зображення святого Євстахія з прапорцем у лівій руці, ліворуч від нього — олень із хрестом між рогами.

Напис розміщений між зовнішнім і внутрішнім обводами у вигляді крапок. Легенда: * ПЕЧАТЬ: ЦЕРКВИ: СТРИЛЕЦКОЙ.

НМЛ, фонд «Сфрагістика», Сф — 90.

Тематика зображень описаних матриць відповідала посвяті церкві. Це Господські, Богородичні, агіографічні сюжети, які займають середники печаток. Для аналізованих предметів характерне використання сюжетних зображень, і зовсім відсутні написові зразки. Легенди розміщені довкола середника із малюнком. Одна печатка, очевидно, є найдавнішою та має напис латиною, решта — українською мовою.

Представлені у дослідженні матриці за формою однотипні — овальні, і тільки одна печатка кругла. Лише для двох предметів можна було застосовувати як матеріал для відбитків сажу, фарбу або чорнило, для десяти — віск, сургуч.

Більшість розглянутих матриць відзначаються стилістичною подібністю. Вони тотожні за написанням літер, технікою виконання, оформленням — вміщенням легенд поміж крап-

кових обводів. Печатки церков із Глудна, Конського, Глумчі, Вари, Явори, Стрілок, Устриків Верхніх мають або однакові, або дуже близькі розміри. Тому їх відносимо до доробку одного й того самого майстра, якого попередньо можемо визначити як «перемишльський майстер», адже предмети виготовлені для різних населених пунктів і охоплюють різні деканати Перемишльської греко-католицької єпархії. Печатку із Воцанців, яка має подібні розміри до вище зазначених, проте із написом латинською мовою, можна віднести до доробку цієї ж майстерні, яка використовувала однакові металеві заготовки.

Список літератури

1. Перкун В. «... І печаткою стверджу». З історії печаток католицької церкви на Правобережній Україні (кінець XVIII — XX ст.). — Київ, 2002. — С. 19.
2. Шематизм греко-католицького духовенства Апостольської адміністрації Лемківщини 1936 р. — Львів, 1936. — С. 45.
3. Іванусів О. Церква в руїні. Загибель українських церков Перемиської єпархії. — Онтаріо, 1987. — С. 124.
4. НМЛ, Інвентарна книга «Сфрагістика» № 1, С. 25.
5. Схематизмъ всего клира каѳоликѳвъ обряду греческо-руского єпархїи Перемьской на годъ отъ рожд. Хр. 1868. — Перемишль, 1867. — С. 30.
6. Janocha M. Українське і білоруське ікони святаго в давней Rzeczypospolitej. Problem kanonu. — Warszawa, 2001. — С. 153.
7. Зілінко Р. Іконостас церкви Св. Івана Богослова в Суховолі: Науковий каталог. — Львів, 2008. — С. 76.
8. Косів Р. Українські хоругви. — Київ, 2009. — С. 340.
9. Biskupski R. Chorągiew nagrobna jeromonacha Joela Maniowskiego//Materiały Muzeum budownictwa ludowego w Sanoku. — Sanok, 1986. — № 29. — S. 129-130.
10. Лужницький Г. Українська Церква між Сходом і Заходом: Нарис історії Української Церкви. — Львів, 2008. — С. 450-451.
11. Федорів Ю. О. Історія Церкви в Україні. — Львів, 2007. — С. 281.